

El magisteri exiliat de Catalunya

Fa gairebé vint anys en Mon Marquès va publicar un llibre titulat *L'exili dels mestres (1939-1975)*. En la Introducció explicava que, encara que fos amb retard, ja teníem les “dades fonamentals” de “la repressió del magisteri català”. “En canvi –afegia- l’estudi de l’exili dels nostres mestres republicans”¹ (p. 27) està per fer, després de cinquanta anys del final de la guerra civil. Com acaba de dir ell mateix, en aquest acte, els “exiliats anònims”, els de sota”, aquell que no havien tingut una trajectòria pública destacada durant la República i la Guerra “no existien”.

Aquest era un buit flagrant que pretenia començar a omplir amb aquell llibre. Feia molt temps que estava recollint informació de fonts escrites i orals, quan encara es practicava bastant poc la història oral, que ara considerem fonamental per reconstruir determinats episodis de la història recent. Volia, -deia Mon Marquès- “sentir parlar els mateixos protagonistes”. I –afegia. “Ha estat i és una lluita contra el temps” (p. 29). Però -insistia més endavant-, “hem fet tard”² (p. 33). Això li he sentit dir cinquanta vegades. El cas, però, és que ja llavors havia recollit informació sobre 400 mestres exiliats, havia reconstruït moltes biografies i havia entrevistat extensament alguns grups i 49 mestres individuals. D’aleshores ençà no ha parat de treballar, d’engruixir les llistes, les biografies i les entrevistes; i de publicar, sobre aquell exili, que gràcies a ell ja no ens és tan desconegut.

Omplir aquell buit era important per a la historiografia, per el coneixement. Però, em sembla que per a en Mon Marquès era a

¹ Salomó Marquès, *L'exili dels mestres (1939-1975)*, Girona, Universitat de Girona-Llibres del Segle, 1995, p. 27

² *Ibid.*, pp. 29 i 33

més – i si m'equivoco que em corregeixi- un deure, un imperatiu moral. El deure d'omplir un buit que teníem com a país, com a ciutadans i com a persones.

El coneixement del passat és sempre important per a la construcció de les identitats individuals i col·lectives, però en el passat, com en el present, hi ha coses més importants que d'altres. La dels mestres no és que sigui important, és clau per una societat. Fa temps, però, es parlava de “passar més gana que un mestre d'escola”, i ara l'ofici de mestre és ben poc valorat socialment, tant poc que hi ha pares que es creuen capacitats per dir-li al mestre què ha d'explicar i com. La ignorància és atrevida, diuen amb raó, perquè ensenyar, ser mestre, vol molt coneixement, és difícil, abnegat i arriscat. Per a bé o per a mal, un mestre pot marcar per sempre la vida d'una criatura o d'un adolescent. Si els desvetlla el gust pel saber, els ha donat un capital que els acompanyarà tota la vida sense minvar. Si els ensenya a aprendre els dona les claus que els han de permetre obrir portes insospitades. Si els ensenya a tenir esperit crític els ha format com a ciutadans, és a dir com a individus capaços de decidir amb llibertat sobre el seu futur. Em sembla que això és el que volien fer aquells joves ensenyants dels anys 30s, i que és justament per això que van haver de fugir el 1939.

Bo i referint-se als seus alumnes, li deia una mestra a en Mon: “nosaltres els ajudàvem a pensar, no pas a emmagatzemar”. Que el mestre o la mestra pensin i facin pensar per a alguns era –i és- perillós. Educat sota la dictadura franquista, amb un magisteri depurat, cantava en Raimon: “A escola et robaven la memòria, feien

mentida del present. La vida es quedava a la porta”³. Eren temps de la misèria material i de misèria intel·lectual i moral a l’escola.

Perquè no ens puguin fer mentida del present, cal que restituïm la memòria. I això és el que durant més de 25 anys ha estat fent en Mon Marquès, corrent contra el temps, rescatant de l’oblit la memòria dels mestres, de les seves vides i, sobretot, del sentit i els continguts que donaven al seu magisteri.

El que ell ha fet és complir un deure, ja ho he dit. Però és que l’Estatut de Catalunya en el seu article 54 prescriu aquest deure a la Generalitat i, per tant, a tots els ciutadans de Catalunya. És el de “vetllar pel coneixement i el manteniment de la memòria històrica de Catalunya com a patrimoni col·lectiu que testimonia la resistència i la lluita pels drets i les llibertats democràtiques”. I el de “vetllar perquè la memòria històrica es converteixi en símbol permanent de la tolerància, de la dignitat dels valors democràtics, del rebuig dels totalitarismes i del reconeixement de totes les persones que han patit persecució a causa de llurs opcions personals, ideològiques o de consciència”.

És important reconèixer i restituir la dignitat a les persones a les quals se’ls van negar els seus drets, els *Drets de l’Home i del Ciutadà*. És important, com acaba de dir en Mon Marquès, “fer parlar el silenci”, restituir la memòria i la història, dues coses que de cap manera no són ni volen dir el mateix, encara que ens hem acostumat a convertir-les en sinònimes mitjançant aquesta expressió tan còmoda, i alhora tan equívoca, com és *memòria històrica*. Però és ben cert que des del segle XX la memòria, malgrat la seva fragilitat, és imprescindible per escriure la història.

³ Raimon, *Al meu país la pluja*, citat a l’inici de S. Marquès, *op. cit.*

És bo, però, distingir entre les memòries singulars i les polítiques de memòria adoptades sovint pels poders constituïts. Sobretot per aquells que no estimen gaire la llibertat, però saben molt bé com n'és d'imprescindible el magisteri no pas per ajudar a pensar sinó per adoctrinar en unes determinades interpretacions del passat.

És per tot plegat que un fons com el que avui es diposita a la biblioteca de la Universitat de Girona té una importància molt especial. Servirà per fer recerca, que és un dels objectius fonamentals de la Universitat. Servirà per recordar que la formació dels futurs mestres és una tasca socialment essencial, perquè de la seva formació en dependrà que més endavant, quan exerceixin, es posin, conscient o inconscientment, al servei de determinades polítiques de memòria, o que estimulin la tolerància i el criteri individual, fonamentat en el coneixement, l'estudi i el debat i no pas en els dogmes; que estimulin la creativitat i la recerca –sempre utòpica, però necessària- de la veritat.

Aquest fons potser servirà també per recordar-nos al conjunt del professorat universitari que, d'alguna manera, nosaltres també som mestres i que, per tant, des de les aules hem de seguir estimulants l'esperit crític dels nostres estudiants i formant ciutadans.

Diuen que una Universitat són unes aules al voltant d'una Biblioteca; em sembla que a Girona ens acostem una mica a aquesta definició. Els fons bibliogràfic de la nostra Biblioteca no és ric com d'altres, però compta amb un equip humà de tanta qualitat que supleix, amb escreix, qualsevol mancança. Sempre atentes, sempre disposades a ajudar, a col·laborar amb entusiasme, sempre al dia de les millores tecnològiques, les persones que formen aquest equip són un dels capitals més sòlids de la nostra universitat. És per

això que el fons del *Magisteri exiliat de Catalunya* no pot estar en millors mans.

Anna M. Garcia Rovira
Universitat de Girona